

C. Overgaard Miller

Christian Overgaard Nielsen

16. januar 1918 – 26. januar 1999

Af Bent Christensen

Ved Christian Overgaard Niensens død har dansk zoologi mistet en person, som har haft stor indflydelse på den jordbundsbiologiske forsknings udvikling, og som også vil blive husket for den store indsats, han ydede i forbindelse med etableringen af en formaliseret universitetsuddannelse i økologi.

Allerede i gymnasie- og studietiden var Overgaard Nielsen en aktivt publicerende naturforsker. Det gælder nogle smånotiser om interessante enkeltarter fra hjemegnen omkring Herning, men også mere ambitiøse arbejder som en oversigt over Herningegnens fugleliv og over insektlivet i Rind Å. Disse er særdeles omhyggelige studier fra tiden før landbrugets voldsomme mekanisering og før udretning og forurening af vandløbene, og som sådanne er de den dag i dag værdifulde referencer til de store ændringer, der er sket siden da. Fra samme periode hører også en oversigt over pelslus og lus i *Zoology of Iceland* samt en undersøgelse over pelslus hos hønsefugle. Overgaards publikationsliste omfatter således ikke mindre end otte numre fra studietiden, hvoraf halvdelen har et absolut professionelt tilsnit.

Magisterkonferensen i 1943 var med sammenlignende anatomi som speciale. Det skyldes dog mere eksamenstaktik end kærlighed til anatomi, idet et speciale her ikke indebar nogen større forøgelse i anatomipensum men klækelige lettelser i andre fag. Overgaard gennemførte studiet på kun fem år, og han chokerede sine omgivelser ved umiddelbart efter den afsluttende forelæsning at erklære: i dag mistede Danmark en lovende sammenlignende anatom. Det vi til gengæld fik var grundlæggeren af den moderne danske jordbundsøkologi.

I dag er ordet økologi og principperne bag stort set hvermands-eje; på daværende tidspunkt var faget imidlertid en ren akademisk specialedisciplin. Der skulle gå endnu nogle år før universitetet fik sin første eksterne lektor i faget og ikke mindre end et kvart år-

hundrede før det blev obligatorisk eksamensstof for de biologistuderende. Der var således tale om et dramatisk skift mod noget helt nyt, og med de krav til kvantitativ databehandling og fysiologisk indsigt, som Overgaards projekt stillede, var det ikke det mest nærliggende for en sproglig student med speciale i sammenlignende anatomi. Den store viden, som Overgaard med tiden erhvervede inden for de nævnte områder, var i høj grad selvlært.

De første grupper Overgaard undersøgte var jordlevende rundorme og hjuldyr. Arbejdet indledtes med et par afhandlinger af teknisk karakter, herunder udviklingen af en tilfredsstillende kvantitativ uddrivningsteknik og en metode, der letter morfologiske undersøgelser af disse meget små dyr. De førte frem til disputatsen i 1949, en skelsættende økologisk undersøgelse af jordlevende rundorme, som vakte berettiget opmærksomhed også internationalt. Allerede dette første økologiske arbejde viser bredden i Overgaards tilgang til faget, nemlig en deskriptiv fase i felten, hvor individtallet kvantificeres fulgt op af eksperimenter i laboratoriet til belysning af organismernes betydning for stofomsætningen i det givne miljø. I den konkrete undersøgelse afslørede den forbedrede uddrivningsteknik, at rundorme forekom i langt større antal end hidtil antaget, og ved at udnytte den på Carlsberg Laboratoriet netop udviklede dykkerteknik til bestemmelse af iltoptaget gives et indtryk af deres betydning for stofomsætningen, endelig undersøgte forplantningsintensiteten ved dyrkningsforsøg hos udvalgte arter. Alt i alt et arbejde, som på flere måder brød nye veje inden for jordbundsøkologien.

For Overgaard åbnede det muligheden for et 2-årigt ophold ved datidens økologiske mekka, nemlig hos professor Charles Elton i Oxford, hvor han lærte flere af tidens fremtrædende økologer at kende og foretog de indledende studier til det, der skulle blive den videnskabeligt mest produktive og, tror jeg, den lykkeligste periode i hans tilværelse: hvervet som bestyrer af Molslaboratoriet i årene 1952-64.

Igen fokuserede Overgaard på en dyregruppe, som var meget lidt kendt, nemlig enchytræerne, små som regel hvidlige oligochæter, der findes i høje indvidtal i de fleste jordtyper. Begyndelsen var også her udviklingen af en kvantitativ forsvarlig uddrivningsteknik. Derefter fulgte studier over gruppens talmæssige fordelingsmønster, dens forekomst i forskellige jordbundstyper samt

arternes afhængighed af vigtige fysiske faktorer såsom jordens vandindhold. Vægtige arbejder der bidrog stærkt til en øget forståelse af enchytræernes økologi.

Det blev dog i stigende grad klart, at man ikke kunne betragte enchytræerne som en homogen enhed. Arterne var tydeligvis forskellige både i forekomst og biologi, men kendskabet til deres systematik var meget ringe. Det førte til at Overgaard og nærværende forfatter foretog en kritisk revision af familiens taksonomi. Dette arbejde udkom i 1959 og er stadig standardværket for denne dyregruppe.

De økologiske studier videreførtes med nogle fysiologisk orienterede undersøgelser i begyndelsen af 60'erne, som omhandlede respirationsaktiviteten og forekomsten af fordøjelsesenzymer hos forskellige jordlevende invertebrater. Overgaard fik i 1962 Rigmor og Carl Holst-Knudsens Videnskabspris for disse undersøgelser. Året forinden var han blevet indvalgt i Videnskabernes Selskab, i 1973 blev han medlem af Akademiet for de tekniske Videnskaber og i 1979 af Kungliga Fysiografiska Sällskapet i Lund.

Fra hjemkomsten til Danmark i 1952 og helt frem til 1965 var Overgaard hovedredaktør af det skandinaviske tidsskrift *Oikos*, og han øvede i kraft heraf stor indflydelse på fagets udvikling. Det var på godt og ondt en tid, hvor en redaktør ikke nøjedes med at administrere indstillinger fra anonyme bedømmere; han traf selv beslutningerne, men måtte også investere megen tid heri. Ikke mindst for mange danske økologer var Overgaard en stor hjælp, bl.a. var hans engelsk noget nær perfekt, og mange lidt ældre økologer er ham megen tak skyldig for den både sproglige og faglige finish deres afhandlinger fik ved hans hjælp. Han viste her et træk, der var hans adelsmærke som menneske men noget af en akilleshæl rent professionelt, nemlig en uselvisk hjælpsomhed over for venner og kolleger. Det kostede ham mange, mange timer livet igennem. I Overgaards tid udviklede *Oikos* sig fra et ret provinsielt tidsskrift frem mod det høje internationale stade, det har i dag.

De første år på Mols var Overgaard ansat som amanuensis ved Naturhistorisk Museum i Aarhus; fra 1958 var han afdelingsleder samme sted, indtil han i 1962 blev udnævnt til professor i jordbundsbiologi ved Aarhus Universitet. I 1964 blev han kaldet til et professorat i zoologi med særligt henblik på almen zoologi ved Københavns Universitet. Han kom derved til København ved ind-

ledningen til en meget turbulent periode i universitetets historie, som for hans vedkommende kom til at stille store administrative og undervisningsmæssige krav.

Den første opgave blev flytningen af instituttet til de nye lokaler i 3. etape af byggeriet på Universitetsparken 15, fulgt af en travl tid som medlem af Statens Naturvidenskabelige Forskningsråd 1968-1974. I samme periode rejste den stigende miljøbevidsthed et stærkt behov for en modernisering og effektivisering af universitetets økologiundervisning, hvilket resulterede i oprettelsen af den såkaldte Miljøkontrollinie i 1971. Af forskellige grunde kunne Overgård ikke indtage nogen officiel status i dette arbejde, men han var klart *primus inter pares* såvel i udformning som i udmøntning af ordningen. Han virkede som en flittig og populær lærer frem til ordningens ophævelse i forbindelse med indførelsen af den nugældende studieordning 1982. Det spirende internationale miljøarbejde trak også veksler på Overgaards tid i begyndelsen af 70'erne, hvor han fungerede som regeringens rådgiver ved internationale konferencer. En opgave af mere forskningsmæssig observans var rollen som projektkoordinator for de biologiske aktiviteter under det af SNF finansierede Narssaq Projekt (1974-77). Det drejede sig om en undersøgelse af den effekt, som udvaskningen fra den mineralrige Ilimaussaquintrusion omkring Skovfjorden i det sydlige Grønland har på det omgivende miljø. Overgård investerede megen tid i denne opgave og foretog flere rejser til området.

Der var således bud efter Overgård fra mange sider, og når her til kommer at han mistede hustruen, Ellinor, efter en langvarig sygdom i 1975, er det fuldt forståeligt, at der ikke blev tid til personlig forskning. Hans produktion i perioden omfatter et antal større bidrag til økologibindet i værket Danmarks Natur, nogle nekrologer og forskellige oversigtsartikler på dansk. I begyndelsen af 80'erne hvor arbejdspresset lettede forsøgte han at genoptage forskningen, men som fagets solide *grand old man* blev han ustandselig bedt om råd og vejledning, hvortil kom, at han var meget selvkritisk, så det ville ikke rigtig lykkes for ham at komme i gang igen. Jeg tror derfor Overgård følte det som en befrielse, da han i 1985 i en alder af 67 år kunne tage sin afsked som professor for straks at blive ansat som projektkoordinator ved det af Forskningsrådet støttede projekt »Heavy metals in the Greenland marine environment« under Grønlands Miljøundersøgelser.

Denne opgave var på mange måder en videreførelse af Narsaq-projektet, som han havde vist så stor interesse – og nu på fuld tid. Overgaard gav sig her i kast med for ham helt nye forskningsområder. Han satte sig ind i kemien bag bestemmelse af tungmetaller og videreudviklede de anvendte metoder, ligesom han var med til at forbedre aldersbestemmelsen af havpattedyr. Hans gode greb om kvantitativ databehandling og hans formidlende evner i øvrigt gjorde ham til det naturlige midtpunkt i en meget aktiv og succesrig forskergruppe.

Det blev til et direkte medforfatterskab til 6 særdeles vægtige arbejder, og at dømme ud fra titlerne på gruppens andre publikationer, har han givet haft en finger med i flere andre. Men han var jo aldrig den, der krævede sit eget navn med. For Overgaard blev dette forskningsmæssigt en meget velfortjent «indian summer», der til fulde demonstrerer, at det potentiale, han viste til og med Mols, stadig var til stede. På baggrund af de foregående årtiers ørkenvandring på Københavns Universitet, må man med vemod konstatere, at medarbejdere, der var gode undervisere og havde evnen til at få tingene til at glide, men som manglede egoismen til at sige: «hertil og ikke længere, nu går jeg i laboratoriet», løb en stor risiko for at blive misbrugt i de turbulente år Overgaard var professor i København.

De sidste 10 år levede Overgaard meget tilbagetrukket i villaen i Birkerød, men han lå absolut ikke på den lade side. Han slog som sædvanligt en streg i sandet og tog helt nye opgaver op. Denne gang blev det dels svære romaner på fransk, dels svampe. Inden for sidstnævnte blev han særdeles kompetent og ledede flere svampe-ture for lokale foreninger i Birkerød og omegn. Han tog sjældent selv initiativet til besøg, men når man kom, følte man sig altid meget velkommen, og det blev til adskillige timers hyggelig snak om både nyt og gammelt. For det meste var helbredet godt, og kun de sidste få uger var rigtig svære for ham og hans to døtre. Han døde på Hillerød sygehus d. 26. Januar 1999.

Æret være hans minde.

En fortegnelse over C. Overgaard Nielsens publikationer findes i tilknytning til en nekrolog offentliggjort i *Dansk Naturhistorisk Forening, Årsskrift nr. 10 – 1999/2000*.